

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา *
GOVERNING THE SANGHA ACCORDING TO THE PRINCIPLES
OF BRAHMAVIHARA DHAMMA OF THE SANGHA IN SUNG NOEN
DISTRICT, NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

พระมหากุฎิทัต สุรพลโยธู

Phramaha Kittithat Surapanyo

วัดธรรมจักรเสมาราม นครราชสีมา

Wat Thammasemaram, Nakhon Ratchasima

Corresponding Author E-mail: praketaan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา 2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหาร 4 กับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา 3. นำเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการวิจัยแบบผสานวิธี เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 108 รูป และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติเชิงพรรณนา และสถิติอนุมาน รวมทั้งสังเคราะห์บทสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1. การปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยดังนี้ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่ และด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ 2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหาร 4 กับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า หลักพรหมวิหาร 4 ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยเรียงลำดับดังนี้ ด้านเมตตา ความรักใคร่ ด้านกรุณา ความสงสาร ด้านมุทิตา ความพลอยยินดี และ

ด้านอุเบกขา วางใจเป็นกลาง 3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย หลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ ด้านเมตตา ความรักใคร่ ด้านกรุณา ความสงสาร ด้านมุทิตา ความพลอยยินดี ด้านอุเบกขา วางใจเป็นกลาง เข้ามาประยุกต์ใช้การปกครองคณะสงฆ์ ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์

คำสำคัญ: การประยุกต์; หลักพุทธธรรม; การปกครองคณะสงฆ์

Abstract

Objectives of this research papers were: 1. To study the level of Sangha Administration based on the Brahmaviharadhamma of the Sangha Administrative Monks at Sung Noen District, Nakhon Ratchasima Province; 2. To study the relationship between the Brahmaviharadhamma and the Sangha Administration based on the Brahmaviharadhamma of the Sangha Administrative Monks at Sung Noen District, Nakhon Ratchasima Province; and 3. To present the application of Buddhist principles to the Sangha Administration based on the Brahmaviharadhamma of the Sangha Administrative Monks at Sung Noen District, Nakhon Ratchasima Province, conducted by the mixed research methods, collected data from a sample of 108 individuals and 10 key informants using questionnaires and in-depth-interviews scripts. The data were analyzed using descriptive statistics and inferential statistics, including synthesizing interviews according to the research objectives.

The research results found that 1. The overall Sangha Administration at Sung Noen District, Nakhon Ratchasima Province was at a moderate level. When considering each aspect, they were at a moderate level in all aspects, ranked by the average values as follows: governance, education, public welfare, public utilities, dissemination, and educational welfare, respectively. 2. The relationship between the Brahmaviharadhamma and the Sangha Administration based on the Brahmaviharadhamma of the Sangha Administrative Monks at Sung Noen District Nakhon Ratchasima Province was found that, by overall, the Brahmaviharadhamma was at a moderate level. When considering each aspect,

all aspects were at a moderate level, ranked by average value as follows: loving-kindness, compassion, sympathetic joy, and equanimity, respectively. 3. The application of Buddhist principles in the Sangha Administration of the Sangha Administrative Monks according to the principles of the Brahmaviharadhamma at Sung Noen District, Nakhon Ratchasima Province, consisted of the Brahmaviharadhamma, namely loving-kindness, compassion, sympathetic joy, and equanimity, applied to the administration of the Sangha Administration, resulting in the efficiency of the Sangha Administration, namely, administration, education, Dissemination, public utilities, educational welfare, and public welfare.

Keywords: Application; Buddhadhamma; Sangha Governance

บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคง ของพระพุทธศาสนา รวมทั้งส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำที่กล่าวไว้ว่า ทุก ๆ ระดับซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนและมีบทบาทหน้าที่โดยตรงต่อบทบาทการปกครองคณะสงฆ์ให้ดำรงสืบไป การปกครองคณะสงฆ์ถือเป็นกลไกสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งโครงสร้างและระเบียบแบบแผนของพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและสงบเรียบร้อย การมีระบบการบริหารจัดการที่ดีภายในคณะสงฆ์ ช่วยส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์สามารถปฏิบัติหน้าที่ทั้งในด้านการศึกษาพระธรรมวินัย การเผยแผ่หลักธรรม คำสอนและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง การปกครองในรูปแบบนี้ไม่ได้เป็นเพียงการควบคุมกำกับวินัยเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงการดำเนินงานร่วมกันในหมู่สงฆ์เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และตอบสนองต่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ในบริบทของสังคมไทย พระสงฆ์ได้มีบทบาทเฉพาะในทางศาสนาเท่านั้น หากยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวและเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมให้แก่ประชาชน การที่คณะสงฆ์ได้รับการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพในทุกกระดับ ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ย่อมส่งผลโดยตรงต่อการธำรงไว้ซึ่งความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการดำรงอยู่ของศาสนาในสังคมไทยอย่างยั่งยืน ดังนั้น การมีระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง ย่อมเป็นปัจจัยหลักที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่คู่สังคมไทยตราบนานเท่านาน (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

การปกครองคณะสงฆ์มีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด สำหรับพระสังฆาธิการนับเป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เริ่มตั้งแต่

ระดับวัดซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการวัด มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และภาค ทำหน้าที่ปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม คำสั่งมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน จึงจำเป็นจะต้องรับทราบในเรื่องที่เกี่ยวข้องว่าด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ มติการปกครองคณะสงฆ์และพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมาจึงมีความสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาบทบาทการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมาเพื่อเป็นข้อมูลในแนวทางแก้ไขปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมาให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบต่อไป (สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2558)

ดังนั้น ผู้วิจัยสนใจศึกษาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา การวิจัยครั้งนี้จะเป็นการนำหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ 1. เมตตา คือ ความปรารถนาดี 2. กรุณา คือ อยากรวยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ 3. มุทิตา คือ เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข 4. อุเบกขา คือ มองตามความเป็นจริง (ที.ม. (ไทย) 10/184/226) การศึกษาครั้งนี้มุ่งนำหลักพรหมวิหารธรรมมาบูรณาการร่วมกับแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความครอบคลุม รอบด้าน และยั่งยืน อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทุนทางสังคม โดยมุ่งเน้นการเพิ่มขีดความสามารถของประชาชน ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มในรูปแบบองค์กรหรือเครือข่ายชุมชน และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาครัฐจะมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความร่วมมือในทุกมิติ โดยมีการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคมและภาคเอกชน ผ่านระบบข้อมูลที่เป็นเอกภาพ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน อันจะนำไปสู่สังคมแห่งการเกื้อกูลและการแบ่งปัน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลจากการศึกษาครั้งนี้จะช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ตามแนวทางพรหมวิหารธรรม อันสามารถขยายผลไปสู่การพัฒนาพื้นที่อื่น ๆ ได้อีกในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหาร 4 กับการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

3. เพื่อนำเสนอการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยโดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 108 รูป (พระสังฆาธิการ, 2567) โดยการวิจัยครั้งนี้ศึกษากับประชากรทั้งหมด

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน ประกอบด้วย กลุ่มพระสังฆาธิการ จำนวน 3 รูป กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ในอำเภอสูงเนิน จำนวน 3 รูป กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 2 คน กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม ประกอบด้วย 1. ปัจจัยส่วนบุคคล 2. หลักพรหมวิหาร 4 และ 3. การปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากร จำนวน 108 รูป

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 รูปหรือคน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ด้วยการหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติอนุมานหาค่าความสัมพันธ์ของเพียร์สัน

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของข้อมูลการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมาในภาพรวม

ข้อ	การปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา	ระดับการปฏิบัติ		
		μ	σ	แปลผล
1.	ด้านการปกครอง	3.31	0.70	ปานกลาง
2.	ด้านศาสนศึกษา	3.29	0.70	ปานกลาง
3.	ด้านการเผยแผ่	3.27	0.64	ปานกลาง
4.	ด้านสาธารณูปการ	3.27	0.69	ปานกลาง
5.	ด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์	3.25	0.71	ปานกลาง
6.	ด้านสาธารณสงเคราะห์	3.28	0.32	ปานกลาง
ภาพรวม		3.28	0.59	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu=3.28$, $\sigma=0.59$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยดังนี้ ด้านการปกครอง ($\mu=3.31$, $\sigma=0.70$) รองลงมาคือ ด้านศาสนศึกษา ($\mu=3.29$, $\sigma=0.70$) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ($\mu=3.28$, $\sigma=0.71$) ด้านการเผยแผ่ ($\mu=3.27$, $\sigma=0.64$) ด้านสาธารณูปการ ($\mu=3.27$, $\sigma=0.69$) และด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ ($\mu=3.25$, $\sigma=0.71$) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหาร 4 กับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหาร 4 กับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ตัวแปรต้น	ปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน	ตัวแปรตาม					
			ด้านการปกครอง	ด้านศาสนศึกษา	ด้านการเผยแผ่	ด้านสาธารณูปการ	ด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์	ด้านสาธารณสงเคราะห์
	หลักพรหมวิหาร 4	.588**	.635**	.716**	.505**	.432**	.519**	.481**
	เมตตา ความรักใคร่	.482**	.511**	.665**	.430**	.368**	.438**	.354**
	กรุณา ความสงสาร	.550**	.533**	.665**	.478**	.425**	.468**	.455**
	มุทิตา ความพลอยยินดี	.610**	.591**	.481**	.690**	.489**	.561**	.536**
	อุเบกขา วางใจเป็นกลาง	.440**	.601**	.402**	.683**	.255**	.370**	.354**

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหาร 4 กับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา มีความสัมพันธ์กันดังนี้

หลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมาในระดับปานกลาง ($R = .588^{**}$)

หลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวม ด้านการปกครอง มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในระดับปานกลาง ($r = .635^{**}$)

หลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวม ด้านศาสนศึกษา มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในระดับปานกลาง ($r = .716^{**}$)

หลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวม ด้านการเผยแผ่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในระดับน้อย ($r = .505^{**}$)

หลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวม ด้านสาธารณูปการ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในระดับน้อย ($r = .432^{**}$)

หลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวม ด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในระดับปานกลาง ($r = .519^{**}$)

หลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวม ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในระดับน้อย ($r = .481^{**}$)

3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นเหตุให้เกิดการปกครองคณะสงฆ์ โดยนำหลักธรรม คือ หลักพรหมวิหาร 4 เข้ามาประยุกต์เข้ากับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1. เมตตาความรักใคร่ โดยมีความรัก มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นและปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข มอบหมายการทำงานที่เหมาะสมและดีงาม การใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้เหมาะสมตาม

ความถนัด การปกครองด้วยเมตตาและความรักใคร่ การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และพัฒนา การฝึกฝนผู้นำให้เป็นแบบอย่างที่ดี การสร้างความร่วมมือและความเข้าใจในหมู่พระสงฆ์ 2. กรุณา ความสงสารโดยมีความกรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันน้ำใจต่อผู้อื่น จัดสวัสดิการและผลประโยชน์เกื้อกูลต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของผู้ใต้บังคับบัญชา การปกครองด้วยเมตตาและความเข้าใจแทนการบังคับสร้างบรรยากาศแห่งความเอื้อเฟื้อและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน การสื่อสารและแก้ไขปัญหาดด้วยความกรุณาและเหตุผล 3. มุทิตา ความพลอยยินดี โดยให้การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนร่วมชุมชน สังคม ปฏิบัติตนตามกาลเทศะวันสำคัญทางศาสนาอยู่เป็นประจำ สร้างความสามัคคีและบรรยากาศที่ดีในการปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ ปลุกฝังและส่งเสริมมุทิตาในหมู่สงฆ์ ช่วยเสริมสร้างจริยธรรมและเมตตาธรรมในสังคมสงฆ์ 4. อุเบกขา วางใจเป็นกลาง โดยปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาตามทำนองคลองธรรมด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียง มีความรัก ความเมตตา ประรณนาดีต่อแก่พระสงฆ์และประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน หลักอุเบกขาเป็นพื้นฐานสำคัญในการปกครองที่ดี การตัดสินใจของพระสังฆาธิการไม่ลำเอียง การบริหารคณะสงฆ์อย่างสมดุล สร้างความสงบในหมู่สงฆ์ อุเบกขาไม่เฉยชา

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมาในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu=3.28$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยดังนี้ ด้านการปกครอง รองลงมาคือ ด้านศาสนศึกษา อันดับสามคือ ด้านสาธารณสงเคราะห์ อันดับสี่คือ ด้านสาธารณูปการ อันดับห้าคือด้านการเผยแผ่และอันดับหกด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ ตามลำดับ ผลการวิจัยปรากฏในลักษณะนี้เป็นเพราะคณะสงฆ์ในอำเภอสูงเนินมีจำนวนไม่มากนัก และการดำเนินงานจึงไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร ทั้งเรื่องงบประมาณ เรื่องบุคลากร และเรื่องอื่น ๆ อีก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระพิพิธพัชรโรดม (อำนาจ อินทวณโณ) (2566) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี พบว่า การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามแนวทางแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดเพชรบุรี ภายใต้การดำเนินงานของพระสังฆาธิการ มีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ 1. ด้านการดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการมีบทบาทในฐานะผู้นำทางศาสนาที่มีความเข้าใจลึกซึ้งในพระธรรมวินัย และยึดมั่นในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ และมติของมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด การใช้สติปัญญาในการพิจารณา ตัดสินใจ และบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบ มีการวางแผน กำหนด

นโยบาย และสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมของประชาชน โดยให้ความสำคัญกับการคัดเลือกบุคคลเข้าร่วมกิจกรรม ทางศาสนาอย่างเหมาะสม 2. ด้านการยกระดับระบบการบริหารจัดการภายในคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการมีภาวะผู้นำเชิงบริหารที่โดดเด่น ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจงานคณะสงฆ์ และความกล้ารับผิดชอบต่อการตัดสินใจ มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและบริหาร กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมของวัดและชุมชน นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้าน ทั้งด้านวิชาการทางโลกและ การศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อสร้างบุคลากรทางศาสนาที่มีคุณภาพและสามารถถ่ายทอด ธรรมะสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3. ด้านการพัฒนาองค์กรสู่การเป็นชุมชนแห่งการ เรียนรู้เชิงพุทธ พระสังฆาธิการทำหน้าที่เป็นผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่เข้าใจบริบทของชุมชน และสามารถเชื่อมโยงวัดกับสังคมได้อย่างใกล้ชิด มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สร้างความร่วมมือ และความสามัคคีภายในชุมชน รวมทั้งสามารถประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ทางธรรมและทางสังคม ภายใต้แนวคิด วัดเป็นฐาน ชุมชนเป็นพลัง ที่ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัด ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้าง บรรยากาศแห่งความสงบ ร่มเย็น และเกิดพลังศรัทธาในการร่วมพัฒนาทั้งวัดและชุมชนให้ เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

2. หลักพรหมวิหาร 4 โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปกครอง คณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในระดับปานกลาง ($R = .588^{**}$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านมูทิตา ความพลอย ยินดี และกรุณา มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านเมตตา ความรักใคร่ และด้านอุเบกขา วางใจเป็นกลาง มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับน้อย ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของศิริพร ไชยชนะ (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริม ค่านิยมของการประปานครหลวง พบว่า 1. การบริหารจัดการของการประปานครหลวง ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนาดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นการสร้าง จิตสำนึกที่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ระดับกลุ่มผู้บริหารเป็นผู้มี ประสบการณ์ในการบริหารและการจัดการในระดับมาก ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง และเห็นประโยชน์ส่วนรวม พัฒนา ปรับปรุง คุณภาพน้ำประปาให้มี เสถียรภาพและส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี เพื่อให้ประชาชนได้มีการอุปโภคบริโภคน้ำประปา อย่างสะอาดบริสุทธิ์ มีจิตสำนึกการบริการเพื่อสังคม ที่ซื่อสัตย์ โปร่งใส และปฏิบัติด้วยความเต็มใจ นำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้าง ความมั่นคง ยั่งยืนให้เกิดแก่องค์กร หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับแนวทางการบริหาร

จัดการเพื่อเสริมสร้างค่านิยมของการประปานครหลวง พบว่าหลักพรหมวิหาร 4 เป็นแนวทางสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง การดำเนินงาน และการให้บริการแก่สังคมได้อย่างเหมาะสม ทั้งผู้บริหารและบุคลากรได้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกันในการทำงานอย่างกลมกลืน โดยเน้นความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การเสียสละ และการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการให้บริการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมที่มุ่งพัฒนาจิตใจให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรมในงานบริการภาครัฐ

3. การปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งส่วนเหตุผลจะเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา 6 ด้าน มีรายละเอียด คือ 1 ด้านการปกครอง โดยแต่งตั้งตำแหน่งแก่คณะสงฆ์โดยพิจารณาจากความสามารถและความดีความชอบ ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช 2 ด้านศาสนศึกษา โดยส่งเสริมให้มีการจัดเรียน การศึกษาพระปริยัติธรรมให้กับคณะสงฆ์ได้ มีการจัดการเรียนการสอนธรรมะ ภาษาบาลีให้กับพระ สามเณรและประชาชนทั่วไป 3 ด้านการเผยแผ่ โดยการเผยแผ่ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมได้สามารถนำความรู้ด้านพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี 4 ด้านสาธารณูปการ โดยมีการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตวัด ทางวัดมีการสร้างหรือปฏิสังขรณ์อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ อาคารเรียน หอธรรม เมรุ อยู่เสมอ 5 ด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ โดยมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีการดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่ พุทธศาสนิกชนเป็นการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม 6 ด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยมีการดำเนินการให้ความช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยได้ เชิญชวนพุทธศาสนิกชนร่วมกันบริจาคทรัพย์ หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ โดยนำหลักธรรม คือ หลักพรหมวิหาร 4 เข้ามาประยุกต์เข้ากับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1. เมตตา ความรักใคร่ มีความรัก มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นและปรารถนาให้ผู้อื่นให้มีความสุข มอบหมายการทำงานที่เหมาะสมและดีงาม การใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้เหมาะสมตามความถนัด การปกครองด้วยเมตตาและความรักใคร่ การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และพัฒนา การฝึกฝนผู้นำให้เป็นแบบอย่างที่ดี การสร้างความร่วมมือและความเข้าใจในหมู่พระสงฆ์ 2. กรุณา ความสงสาร มีความกรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันน้ำใจต่อผู้อื่น จัดสวัสดิการและผลประโยชน์เกื้อกูลต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของผู้ใต้บังคับบัญชา การปกครองด้วยเมตตาและความเข้าใจแทนการบังคับ สร้างบรรยากาศแห่งความ

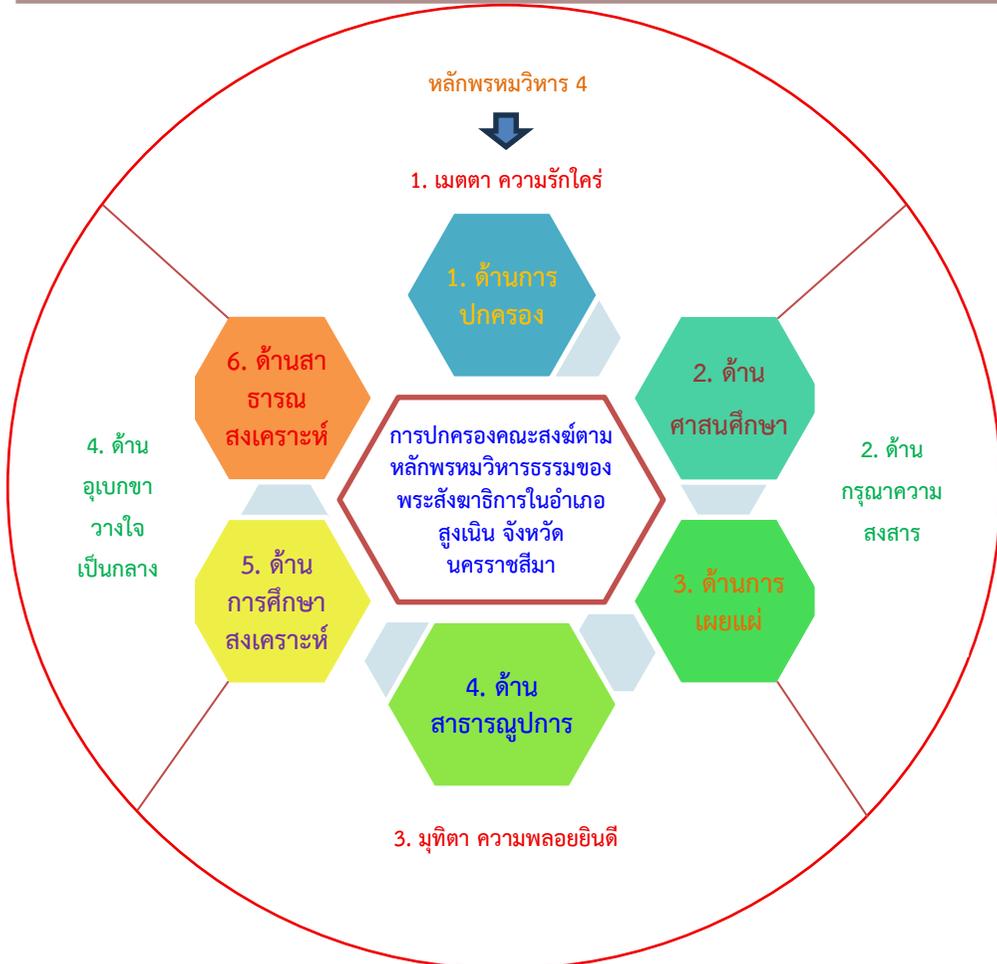
เอื้อเพื่อและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน การสื่อสารและแก้ไขปัญหาด้วยความกรุณาและเหตุผล 3. มุทิตา ความพลอยยินดี ให้การช่วยเหลือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่แก่เพื่อนร่วมชุมชน สังคม ปฏิบัติตนตามกาลเทศะวันสำคัญทางศาสนาอยู่เป็นประจำ มุทิตาสรางความสามัคคีและบรรยากาศที่ดีในการปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการควรปลูกฝังและส่งเสริมมุทิตาในหมู่สงฆ์ มุทิตาช่วยเสริมสร้างจริยธรรมและเมตตาธรรมในสังคมาสงฆ์ 4. อุเบกขา วางใจเป็นกลาง ปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาตามทำนองคลองธรรมด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียง มีความรัก ความเมตตา ปราศจากอคติต่อแก่พระสงฆ์และประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน หลักอุเบกขาเป็นพื้นฐานสำคัญในการปกครองที่ดี การตัดสินใจของพระสังฆาธิการต้องไม่ลำเอียง การบริหารคณะสงฆ์อย่างสมดุล สร้างความสงบในหมู่สงฆ์ อุเบกขาไม่ใช่ความเฉยชา สอดคล้องกับงานวิจัยของพระราชวชิรคณี (ประเสริฐ ภูญาภาชีโร) (2567) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดเชียงราย มุ่งมั่นพัฒนาระบบการปกครองคณะสงฆ์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยกลไกบริหารจัดการที่ครอบคลุม กำหนดแผนงานที่ชัดเจน ครอบคลุมทุกมิติ ระบุเป้าหมาย กลยุทธ์ กิจกรรม และตัวชี้วัด พร้อมทั้งกลไกติดตามและประเมินผล เพื่อขับเคลื่อนแผนปฏิรูปอย่างมีประสิทธิภาพ ปรับโครงสร้างการปกครองให้สอดคล้องกับภารกิจ กระจายอำนาจ สนับสนุนการทำงานเป็นทีม และรองรับการเติบโตในอนาคต กำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชา แต่ละระดับ สื่อสารนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ สั่งการตามลำดับชั้น ใช้อำนาจอย่างโปร่งใส และสนับสนุนการทำงาน จัดตั้งคณะกรรมการประสานงาน พัฒนาระบบฐานข้อมูล เชื่อมโยงข้อมูล อำนวยความสะดวกในการติดตาม ประเมินผล และวางแผนงาน ระดมความคิด ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา อุปสรรค และความท้าทาย สร้างเครือข่ายความร่วมมือขยายพลังแห่งการพัฒนา ติดตามความคืบหน้า ประเมินผล วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และเครื่องมือที่หลากหลาย รายงานผลอย่างโปร่งใส ปรับปรุงแผนงาน และพัฒนาระบบการควบคุมอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ได้ดังภาพต่อไปนี้

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน
จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพจะเห็นได้ว่ามีสาระสำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนเหตุผลและส่วนของสมรรถนะการปฏิบัติงาน ซึ่งส่วนเหตุผลจะเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดผลดีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

หลักเหตุผล ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ยิ่งขึ้น ประกอบด้วย เมตตา ความรักใคร่ กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความพลอยยินดีและ
อุเบกขา วางใจเป็นกลาง

การปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของ
พระสังฆาธิการในอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นผลจากการบริหารจัดการโดย
ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เป็นเงื่อนไขในการนำเข้ามาประยุกต์กับการปกครอง ซึ่งส่งผลให้เกิด
การปกครองคณะสงฆ์ประกอบด้วย ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่
ด้านสาธารณูปการ ด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
ควรส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ จัดให้มีการรายงาน
ผลการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการอย่างสม่ำเสมอ พร้อมกลไกตรวจสอบจากคณะกรรมการ
สงฆ์ระดับจังหวัดหรือผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

2. การปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
ควรเสนอให้มีการอบรมเชิงบริหารจัดการ การวางแผนพัฒนา และการแก้ไขปัญหาอย่าง
เป็นระบบ เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. การปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์จัดเวทีประชุมประจำเดือนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พระสังฆาธิการ
และพระสงฆ์ในเขตปกครองสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล ปัญหา และแนวทางการพัฒนา
ร่วมกันได้อย่างต่อเนื่อง

2. การปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์จัดอบรมเพิ่มพูนความรู้ด้านระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้
พระสังฆาธิการมีความเข้าใจในข้อบังคับ มติมหาเถรสมาคม และกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่าง
ถูกต้องและสามารถนำไปใช้ได้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยศึกษาตัวแปรเพิ่มเติมที่อาจมีผลต่อผลลัพธ์การวิจัย การเพิ่มตัว
แปรใหม่ที่เกี่ยวข้องจะช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์หรือประเด็นวิจัยได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่น
ปัจจัยทางจิตวิทยา สังคม หรือเศรษฐกิจ

2. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เข้ามาทำให้พระสงฆ์ปฏิบัติ และทำการวัดผลการปฏิบัติออกมาเป็นตัวชี้วัดปกครองคณะสงฆ์ด้านบุคคลด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2552) *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระพิพิธพัชรโรตม (อำนวยการ อินทวณโณ). (2566). การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 12(4), 234-246.
- พระราชวชิรคณี (ประเสริฐ ปณญาวชิโร). (2567). การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 7(4), 250-262.
- พระสังฆาธิการ. (2567). *เขตการปกครองพระสงฆ์ จังหวัดนครราชสีมา*. สืบค้น 29 สิงหาคม 2567, จาก <https://shorturl.asia/YrKc8>
- ศิริพร ไชยชนะ. (2561). การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมค่านิยมของการประปานครหลวง. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(4), 24-38.
- สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2558). *คู่มือพระสังฆาธิการ*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.